

Національний університет «Одеська юридична академія»

Робоча група з питань розвитку кримінального права
Комісії по правовій реформі при Президентові України

Робоча група з питань кримінального та кримінального процесуального права
Науково-консультативної ради при Голові Верховної ради України

Південний регіональний центр Національної академії правових наук України
Кафедра кримінального права НУ «ОЮА»

Одеський місцевий осередок ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права»

Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,

*присвяченої 25-річчю утворення
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

**м. Одеса
9 грудня 2022 р.**

«Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану». Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 9 грудня 2022 року. Укладачі: Є.Л. Стрельцов, В.П. Кедик. Відп. редактор Є.Л. Стрельцов. Одеса: ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА», 09.12.2022. – 214 с.

У збірнику представлені тези доповідей та повідомлень, які були оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції «Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану», присвяченій 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія», яка відбулась 9 грудня 2022 року на базі Південного регіонального центру Національної академії правових наук України та кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія». Збірник розрахований на науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів, магістрантів та студентів, практичних працівників, всіх, кого цікавлять сучасні проблеми кримінального права.

Відповідальний за випуск:
д.ю.н., професор Є.Л. Стрельцов

Тези друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст поданого матеріалу несуть автори.

<i>Агапова К.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АГРЕСІЇ ТА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІЖНИХ УГРУПОВАНЬ.....	97
<i>Малишева М.В.</i> ЗАВДАННЯ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ПРОТИДІЇ ОКРЕМИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЯКІ ВЧИНЯЄ ДЕРЖАВА-АГРЕСОР НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	99
<i>Мальцев М.В.</i> ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ НА ВИРОБНИЦТВІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ.....	102
<i>Морозюк Н.С.</i> ЗАПОБІГАННЯ ВІЙСЬКОВИМ НАСИЛЬНИЦЬКИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО ТА ВОЄННОГО СТАНУ.....	105
<i>Нековаль Є.І.</i> ПОНЯТТЯ ПІДКУПУ В СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 160 КК УКРАЇНИ.....	108
<i>Поліщук Я.Р.</i> ГАЗЛАЙТІНГ ЯК РІЗНОВИД ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА.....	111
<i>Радковська І.С.</i> ТЕНДЕНЦІЇ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	114
<i>Сікан О.М.</i> ГЕНОЦИД, ВИКРАДЕННЯ ЧИ ДЕПОРТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ АГРЕСОРОМ: ОКРЕМІ РОЗДУМИ.....	118
<i>Таратинов Ю. М.</i> ДЕЯКІ ПРОЯВИ «БІЛОКОМІРЦЕВОЇ» ЗЛОЧИННОСТІ.....	121
<i>Яковенко А.В.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ОДНОМАНІТНОСТІ («ОДНАКОВОСТІ») У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	124
<i>Бобруль І.В.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАРОДЕРСТВО ТА ІНШІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	126
<i>Боднар В.М.</i> ДЕРЖАВНА ЗРАДА ЧИ КОЛАБОРАЦІОНІЗМ?	128
<i>Бойміструк Т.П.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	131
<i>Боровик Ю.О.</i> КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	135

Боровик Ю.О.,
студентка 2-го курсу магістратури
факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська
юридична академія»

КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із початком війни було введено воєнний стан, а згодом прийняті законодавчі акти, які змінили Кримінальний кодекс України (далі – КК), посиливши кримінальну відповідальність за ряд злочинів в умовах воєнного стану. Запровадження такого правового режиму породило значну кількість питань у сферах політичного, соціального-економічного життя суспільства. У зв'язку з цим дослідження проблематики особливостей кваліфікації кримінального правопорушення в умовах правового режиму воєнного стану як ніколи актуальне.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Під кваліфікацією кримінального правопорушення розуміють точне встановлення відповідності вчиненого винним суспільно небезпечного діяння складу конкретного кримінального правопорушення, закріпленого у законі про кримінальну відповідальність. Саме здійснюючи кваліфікацію кримінального правопорушення, правник встановлює конкретну статтю КК, яка закріплює вид та міру відповідальності особи за вчинення діяння. При кваліфікації в конкретному діянні необхідно встановити ті юридично значимі об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що входять до складу конкретного вчиненого кримінального правопорушення. Причому склад такого правопорушення утворює тільки вся сукупність передбачених законом ознак. Відсутність хоча б однієї з зазначених ознак свідчить про відсутність у діянні особи складу конкретного кримінального правопорушення. Досить часто особливою ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, відповідно до розділу 19 Особливої частини КК України, є вчинення протиправного діяння в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці.

Максимальної уваги вимагають питання кваліфікації, в яких обстановка вчинення кримінального правопорушення «в умовах воєнного стану» обумовлює їх кваліфікацію.

Вважаємо, якщо будь-яке з названих кримінальних правопорушень було розпочате до введення воєнного стану і продовжується безперервно в подальшому, то особа весь період триваючого кримінального правопорушення усвідомлює суспільну небезпеку вчинюваного нею протиправного діяння, зміст, протиправність такого діяння і бажає його вчинити, а значить, діє з прямим умислом. Незмінне бажання особи продовжити вчинення кримінального правопорушення в специфічних умовах, якими характеризується період воєнного стану, жодним чином не позбавляє винності її поведінку.

Іншим чином повинні розглядатись випадки вчинення триваючих кримінальних правопорушень, якщо діяння було розпочато в період дії воєнного стану, а закінчено

(припинено) після його припинення чи скасування. Такі діяння кваліфікуються без включення до інкримінованого складу кримінального правопорушення ознаки «в умовах воєнного стану» в якості кваліфікуючої ознаки [5].

Кваліфікація кримінального правопорушення безпосередньо впливає на призначення покарання. При призначенні покарання суд ураховує правила призначення покарання визначені розділом XI Загальної частини КК України (зокрема, ступінь тяжкості вчиненого конкретного кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання). За особливо кваліфіковані кримінальні правопорушення відповідними частинами статей КК передбачено значно більші покарання. Призначаючи покарання за кваліфіковані й особливо кваліфіковані склади кримінальних правопорушень, суд ураховує всі інші пом'якшуючі або обтяжуючі обставини, крім тих, які є ознаками такого складу.

Обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання – це передбачені чи не передбачені безпосередньо в законі, але встановлені судом за конкретним кримінальним провадженням об'єктивні та суб'єктивні чинники, які не є ознаками складу кримінального правопорушення і не впливають на його кваліфікацію, однак свідчать про зниження чи підвищення рівня суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення та (або) особи винного і тим самим надають суду право для пом'якшення чи посилення покарання. Обставини, які пом'якшують покарання, перелічені в статті 66 КК України. Вони не є вичерпними, і суд управі визначити інші пом'якшуючі обставини [7].

У статті 67 КК наданий вичерпний перелік обставин, які обтяжують покарання. Цей перелік чітко встановлений та не може бути свавільно доповненим. Водночас, з урахуванням конкретних обставин справи, за законом суд управі, навівши мотиви, не визнати обтяжуючою певну передбачену законом обставину. Саме п. 11 ч. 1 ст 67 КК визначено обтяжуючою обставиною вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій.

Одними із нещодавно прийнятих законів є Закони України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» № 2113-IX та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» № 2117-IX від 3 березня 2022 року. Так Законом № 2117-IX внесено зміни до КК щодо посилення відповідальності за злочини за ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК, вчинені в умовах воєнного стану. Це основні майнові кримінальні правопорушення, які завжди становили значну частину всієї кримінальної статистики в Україні – крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Наприклад крадіжка – ч. 1 ст. 185 КК до цього вважалася не злочином, а кримінальним проступком, і за неї було передбачено покарання від штрафу 17 тис. грн до обмеження волі строком до 5 років. Лише в разі вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185), з проникненням у житло або інше володіння (ч. 3 ст. 185) чи у великому, особливо великому розмірі (ч. 4, 5 ст. 185) – передбачалися покарання у вигляді позбавлення волі.

Нині ж крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану – є особливо кваліфікованим складом злочину. Вчинення крадіжки в умовах воєнного стану – одразу кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК, за що передбачено покарання у виді позбавлення волі від 5 до 8 років.

Аналогічні зміни передбачені й за грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата й заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (корупційний злочин), які вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Всі ці злочини кваліфікуються одразу за ч. 4 відповідної статті (ст. 186, 187, 189, 191 КК) як особливо кваліфіковані.

Керуючись змінами до КК України, якщо крадіжка в умовах воєнного стану за цією ознакою вже кваліфікована за ч. 4 ст. 185 КК, то вчинення злочину в умовах воєнного стану

– вдруге не враховується як обтяжуюча обставина, бо воно вже враховано при кваліфікації. Це правило передбачено ч. 4 ст. 67 КК.

Щодо всіх інших злочинів, по яких подібних кваліфікованих складів (вчинення в умовах воєнного стану) в КК спеціально не передбачено, – то в разі їх учинення, вони кваліфікуються як звичайно – за відповідною статтею або частиною статті.

Так наприклад, наразі не передбачено подібного кваліфікованого складу за шахрайство (ст. 190 КК). Частини 2-3 цієї статті передбачають інші кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади (повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому – ч. 2; у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки – ч. 3; в особливо великих розмірах або організованою групою – ч. 4).

Однак, якщо суд визнає особу винною за вчинення такого злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану – це враховується при призначенні покарання як обтяжуюча обставина. Відповідно покарання буде ближчим до максимальної межі, передбаченої відповідною статтею.

Проте, доповнення окремих складів кримінальних правопорушень кваліфікуючими чи особливо кваліфікуючими ознаками, пов'язаними із їх вчиненням в умовах або під час воєнного чи надзвичайного стану має певні негативні наслідки.

По-перше, викрадення майна на досить мізерну суму (наприклад, крадіжка продуктів харчування з магазину) визнається тяжким злочином і кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК. До такої особи можуть застосувати (а саме під час війни частіше всього і застосовують) найбільш суворий запобіжний захід – взяття під варту. Така реакція держави видається надмірно суворою. Щоправда, є справедливий нюанс. Відповідно до ч. 1 ст. 616 КПК України підозрюваний, обвинувачений, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, має право звернутися до прокурора з клопотанням про скасування цього запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період.

По-друге, як відомо, кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 1 ст. 185 КК, раніше опікувалися органи дізнання. Нині ж будь-яку крадіжку, навіть на незначну суму, уповноважений розслідувати лише слідчий, оскільки це тяжкий злочин. За таких обставин навантаження на одну службу в правоохоронних органах (слідство) суттєво збільшується, а на другу (дізнання) – суттєво зменшується.

Отже, умовам воєнного стану як обставині вчинення кримінальних правопорушень притаманний високий рівень суспільної небезпечності. Таким чином закони від 3 березня 2022 року дозволяють установити більш справедливую кримінально-правову реакцію держави у тому числі на численні задокументовані діяння російських військових. При призначенні покарання за злочин, кваліфікуючою ознакою якого передбачено вчинення діяння з використанням умов воєнного стану, обставина, яка обтяжує покарання, не застосовується. Проте якщо ж особа використала умови воєнного стану при вчиненні інших кримінальних правопорушень, п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України може бути враховано судом як обтяжуюча обставина при призначенні покарання.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 14.05.2015 [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» № 2113-IX від 03.03.2022 р. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» № 2117-IX від 03.03.2022 р. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>

4. Кримінальний Кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

5. Вартилецька І.А., Шармар О.М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду, Вісник Асоціації кримінального права України № 1(15), 2021 р.

6. Мармура О.З. Поняття ознак, що кваліфікують злочин. Львів, 2011 р.

7. Наконечна І.М. Поняття кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак складу злочину. Київ, 2013 р.